

MOLENROMP "BOMBAY" TE LUTJEGAST

door B. Jongsma.

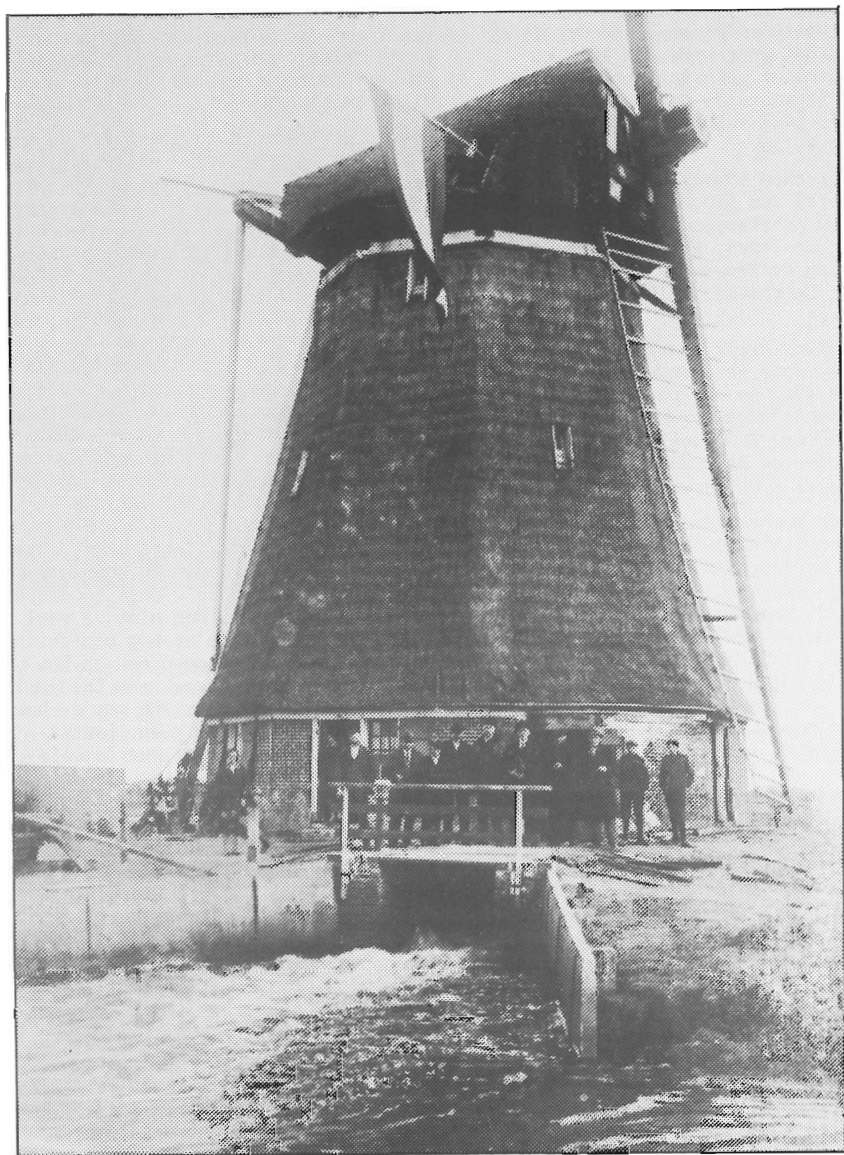
Deze romp komt als nr. 16 voor op de lijst van molenrompen op pagina 76 van het Groninger Moloenboek 1981.

We nemen hier het daarbij aangetekende over:

"Bouwjaar 1872. Werd onttakeld in 1932 en verder afgebroken door molenmaker Medendorp in 1966. Zou - indien geres-taureerd - de enige schepradpoldermolen

van Noord-Nederland zijn. Regionaal werd voor herstel geijverd, maar een verzoek tot plaatsing op de Monumenten-lijst werd op 13 februari 1976 niet ingewilligd."

De afbeeldingen die dit artikel begeleiden, komen ook in het Groninger Molenboek voor, pag. 44 en 75. Eén der foto's, waarop de molen nog tamelijk

Een foto uit 1931 van de onttakelde poldermolen "Bombay" tijdens de "feestelijke" ingebruikneming van de motorische bemaling middels een 40-p.k. Kromhout-motor. (copyright foto: J.M. van der Veen, Noordhorn)

intact is, moet zijn genomen tijdens een officiële en feestelijke dag in 1931. In dat jaar werd een 40-p.k. Kromhout-motor geïnstalleerd, die in bedrijf is gesteld, gezien het kolkende water. In 1958 kwam er een elektromotor van 45 p.k. in.

Het waterschap Bombay heeft een bemalingsgebied van 550 ha, gelegen in de gemeenten Achtkarspelen en Grootegast. In *De Zeeweringen, Waterschappen en Polders in de Provincie Groningen* door Mr. C.C. Geertsema, 1910, lezen we onder meer:

"De bemaling heeft plaats op de Doezumertocht, door een windschepradmolen. De molen ligt op het punt waar de genoemde tocht zich verenigt met het Kolonelsdiep. De vlucht van de molen is 26,55 meter en de middellijn van het scheprad is 6,00 meter."

De polder Bombay beschikte dus over een molen van ongewoon formaat voor deze streek. Werd er misschien gebruik gemaakt van een speciale aanbieding? Inderdaad: naar de heer ing. I.J. de Kramer, molenbouwdeskundige uit Leid-schendam, heeft nagegaan, is de molen afkomstig uit de Zuidplaspolder bij Moor-drecht, waar veel (tientallen) van dergelijke molens stonden. Ze werden gesloopt of verplaatst in de tijd van het vestigingsjaar van de *Bombay* (zoals we nu de molen maar zullen noemen), toen ze nog maar ongeveer 30 jaar oud waren. Eén romp als die van de *Bombay* bleef in de Zuidplaspolder achter. Eén molen ging naar Zuidwolde (Dr.).

Wanneer kwam de gedachte op om de *Bombay* te herbouwen? Dat viel samen met de begintijd van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens. De herbouw van zo'n machtige en bijzondere molen, dat zou wat zijn! Zo voelde de Provinciale Groninger Molencommissie met in die tijd als voorzitter de heer Halbe H. Kuipers dat ook aan. Hij verzocht de toenmalige secretaris B. Jongma voorzitter te worden van de bouwcommissie. Eigenlijk is het niet verder gekomen dan een voorbereidingscommissie, zoals verderop duidelijk wordt. Die hield haar eerste werkbespreking op 21 januari 1977. Betreurd werd toen dat de Rijksdienst

voor de Monumentenzorg financieel niet wenste mee te werken aan een herbouwplan, terwijl ook niet werd ingegaan op het voorstel de romp op de monumentenlijst te plaatsen.

Het nu opgevatte plan moest van de grond komen door subsidiëring als werkgelegenheidsobjekt, aangevuld met een provinciale bijdrage, alles met medewerking van het waterschap en het gemeentebestuur. Overwogen werd ook dat de molenmakerij Dunning/Bremer vermoedelijk als enige in het noorden de noodzakelijke vakkennis voor het grote werk kon inbrengen, te meer daar het plan een goede oplossing moest bieden voor het combineren van de windkracht en de mechanische aandrijving. De commissie kwam tot de volgende samenstelling: Chr. Bremer, oud-molenmaker en technisch adviseur; H. Dunning, molenmaker en waterbouwkundige; B. Jongma; B.K. van Slochteren, technisch lid van de Prov. Groninger Molencommissie en P.L. de Vrieze, architect. Laatstgenoemde was aangetrokken, omdat in een Zuid-hollandse poldermolen woongelegenheden is/wordt ingericht. Nog niet zo veel jaren geleden woonde er nog een gezin in de *Bombay*. Besloten werd een op het onderwerp gericht bezoek aan Zuid-Holland te brengen en samenwerking met de heer I.J. de Kramer aan te gaan. Laatstgenoemde bracht uiterst waardevolle gegevens in. Van een molen als de *Bombay* bracht hij zeer goede tekeningen in en zelfs een kopie van het oorspronkelijk bestek van 1726. Daarin wordt de maatvoering nog in Rijnlandse voeten aangegeven.

De excursie in Zuid-Holland, waarbij een bezoek aan de molenviergang te Zevenhuizen, was hoogst interessant. Deze viergang bemaalt een der laagste gebieden van Nederland (meer dan -5 m N.A.P.) met de Rotte als boezem. Deze vier molens zijn alle van het type *Bombay*. Functioneel gelijk werkende molens komen ook in andere plaatsen in Zuid-Holland voor, maar dan wel met andere bouwkundige details. Eén der molens werd bezocht (nr. 94 in het Zuidhollands Molenboek). "Let op, het is hier proper", zei de heer de Kramer, zijn voeten vegende voor het naar binnengaan. Dat was niet te veel gezegd. De verzorging van het woonge-

De molenromp van Bombay, gefotografeerd in september 1976.

(Foto: B. Jongsma)

deelte en het overige interieur van deze molen staat op een peil, als niet voor mogelijk was gedacht. Bovendien is het woongedeelte in hoge mate origineel gebleven. Wij bekeken in Boskoop geschikte opgeslagen molenonderdelen, keurig genummerd en op een lijst. In het Kinderdijkcomplex zagen we ook opgeslagen ijzeren onderdelen voor het grote parallelwiel, behorende bij een schoepenwiel, die bij de *Bombay* al niet meer origineel zijn. Wederingebruikstelling zou de *Bombay* weer in meer originele staat brengen en zouden de problemen inzake de gecombineerde aandrijving elektromotor/windkracht eenvoudiger maken.

Het wederopbouwplan werd verder ontwikkeld; na overleg met gedeputeerde Kuipers en de 1e Afdeling van de Provinciale Griffie kon zelfs opdracht worden gegeven aan de molenmakerij en het architectenbureau het plan bestekklaar te maken. De molenmakerij bracht één begroting uit op basis van nieuwbouw en één op basis van gebruikte onderdelen uit Zuid-Holland.

Alles werd verder voorbereid: de bereidheid van de gemeente Grootegast mettertijd de molen aan te kopen; de uitwerking van een plan tot een nieuwe waterbeheersing in het zuidelijke Westerkwartier op een wijze die voor het in werking blijven van de *Bombay* gunstig was, de goedkeuring van de Provinciale Waterstaat van Zuid-Holland om eerderbedeelde onderdelen voor f 1.000,- over te dragen, enz.

Maar ook aan technisch en bouwkundig ontwerpwerk was het nodige gepresteerd. Gekozen was onder meer voor zelfzwiching met fok, rondgaande kruiketting, gelaste stalen bovenas. Opvallend was dat het kiezen van een gebruikt achtkant procentueel maar weinig besparing zou opleveren.

Op 12 december 1977 dienden Gedeputeerde Staten een voordracht aan de Provinciale Staten in tot toekenning van een aantal subsidies in de sector Welzijn, o.a. voor het herstel voor de molen *Bombay*. Van de begroting wordt gemeld, dat die uitkomt op f 800.000,-, inclusief plankosten.

Helaas volgde toen een periode van betrekkelijke rust, gepaard gaande met geringer wordende financiële mogelijkheden voor de (provinciale) overheid. In een van de laatste brieven in het dossier (sept. 1979) aan de Provinciale Waterstaat van Zuid-Holland dankt de Groninger Molencommissie voor de beschikbaarstelling van constructiedelen van de voormalige ondermolen in de polder Berkenwoude. Gemeld wordt dat het wederopbouwplan *Bombay* lange tijd stand heeft gehouden; in de begroting van de provincie Groningen werd er rekening mee gehouden. *"Evenwel is het tot onze spijt inmiddels zeker geworden dat het plan niet zal doorgaan."*

Wat nu resteert is een map met tekeningen, foto's, cijferwerk, waterstaatkundige gegevens, verslagen van werksprekingen, en zelfs een *"Besteck ende Voorwaarden voor drie agtkante Wintwatermolens bij de Rotte"* van 1726.

Dit dossier is in ruste. Zal het tot ontwaken komen? Geheel ingeslapen is deze zaak ook voor de molenvrienden nog niet.

In 'De Zelfzwichter' 2/85 (pag. 6) komt *Bombay* weer eens boven water, in het verslag van een bijeenkomst van vrijwillige molenaars. Zonder twijfel zal toen weer *"Bombaai"* zijn gezegd; een andere uitspraak hebben wij van Groningers niet gehoord (de heer B. van der Veen Czn. verklaart de naam als gepakt van de krantekoppen; andere voorbeelden: Paul Kruger voor een andere vroegere poldermolen *Lombok*).

In dat verslag meldt de voorzitter dat de Stichting Groninger Molenvrienden met de molenromp bezig is. Dat kan echter niet anders geweest zijn als in gedachten wel eens bezig.

We moesten eigenlijk ontmoeten een fan van Zuidhollandse poldermolens, die tevens multi-miljonair is. Het laatste beperkt de mogelijkheden aanzienlijk.

Dat neemt niet weg dat we het plan wakker moeten houden. Momenteel wil de voorzitter van de Stichting De Groninger Molen, mevrouw Ina Martens, het onderwerp weer wat optasten. Een ding is zeker: er ligt een uitgewerkt plan panklaar.